

DESCOPERIRI PALEOLITICE ȘI EPIPALEOLITICE PE TERITORIUL COMUNEI LUMINA, JUDEȚUL CONSTANȚA

M. BRUDIU

A trecut peste o jumătate de secol de când N. N. Moroșan, în 1928, descoperea dovezi paleolitice în peștera de la Topalu¹. Ulterior, I. Băncilă a deschis seria descoperirilor de locuiri paleolitice în aer liber prin semnalarea prezenței unui silex paleolitic în zona litoralului Mării Negre, la Capu Midia².

În perioada postbelică cercetările arheologice privind epoca paleolitică au pus în evidență alte noi locuiri³. Descoperirile cunoscute pînă acum aparțin paleoliticului mijlociu, culturii musteriene, iar una dintre zonele cele mai intens locuite a fost în apropierea litoralului Mării Negre. Cu prilejul săpării, la începutul deceniului al șaselea, al vechiului traseu al canalului Dunărea-Mareea Neagră, au fost scoase la lumină și piese litice în zona terasei inferioare dintre Năvodari și Mamaia Sat, denumită „Peninsula”. Săpături sistematice, însă, în această zonă au început abia în 1970 Al. Păunescu, Florea Mogoșan și Marin Cărciumaru, care au obținut rezultate deosebit de importante, datorită caracterului interdisciplinar al cercetărilor întreprinse⁴.

În vara anului 1982, am efectuat cercetări perieghetice în aceeași zonă, unde am descoperit alte locuiri paleolitice precum și epipaleolitice. Aceste descoperiri se află pe teritoriul comunei Lumina, în apropierea micului golf al lacului Siutghiol, mai exact, pe latura vestică a

¹ N. N. Moroșan, în Acad. Română, Mem. sect. științifică, sect. III, t. V, mem. 3, 1928—1929, p. 91—106.

² I. Băncilă, în Bul. soc. studenților în științele naturale din București, V—VII, 1934, 31, p. 137, 140, apud. Al. Păunescu, Florea Mogoșan și M. Cărciumaru, în Pontica, 5, 1972, p. 11.

³ Karel Valoch. *Gisement du pléistocène supérieur à Mamaia sat sur la côte de la Mer Noire, R. P. Roumanie*, în La prehistoire (Problèmes et tendances), Paris, 1968; Al. Păunescu, Fl. Mogoșan, M. Cărciumaru, *op. cit.*, p. 11—28.

⁴ Al. Păunescu, Fl. Mogoșan, M. Cărciumaru, *op. cit.*, p. 11—28.

zonei numită „Peninsula“, care se găsește în partea de nord a acestui lac. Întrucît tot în această zonă a peninsulei a fost identificată și cercetată, de către cercetătorii amintiți mai sus o locuire musteriană, în 1970⁵, care se află pe latura estică, vom denumi-o pe aceasta „Peninsula I“, urmînd ca celelalte două locuiri descoperite de noi să fie denumite „Peninsula II“ și „Peninsula III“.

Locuirea „Peninsula II“ se află în partea de nord a carierei de calcar din apropierea șoselei pietruite Lumina-Peninsula. Terenul este un platou de terasă, iar materialul litic apare la suprafața solului actual. Făcînd observații asupra arăturii am constatat că orizontul A al solului nu este prea gros, fapt dovedit de solul B, de culoare galben-maronie, care a fost antrenat de plug, la suprafață.

Au fost culese peste 150 piese de silex, reprezentînd unelte, așchii din debitaajul de atelier, nuclee și bolovani din silex. Am constatat că materialul este răspîndit pe o suprafață de 1,5 ha.

Analiza tipologică a uneltelor din silex descoperite în așezarea Peninsula II ne arată că acolo au fost trei locuiri, una în perioada paleoliticului mijlociu-musterian, alta din paleoliticul superior-aurignacian și alta în epipaleolitic-tardenoisian.

LOCUIREA MUSTERIANĂ

Materia primă folosită pentru realizarea uneltelor este silexul de culoare cenușiu-gălbui, uneori cu pigmentație albă; se întîlnește și silex cu o nuanță cenușiu-albastră. Bulgării de silex se găsesc și în prezent pe faleză lacului Siutghiol, acolo unde apa erodează depunerile jurasice ajunse la zi. Peste aceste depuneri se află depozitul de loess cuaternar, fapt observat atît în unele deschideri naturale, cît și în deschideri prieluate de săparea vechiului canal Dunărea-Marea Neagră, precum și după aceea.

Această locuire se află spre sud, la o distanță de peste 1 km de locuirea musteriană cercetată în 1970 de Al. Păunescu, Fl. Mogoșan și Marin Cărciumaru.

Din punct de vedere al tehnicii debitaajului, inventarul locuirii musteriene de la „Peninsula II“ se prezintă astfel: predomină piesele non Levallois, acestea avînd talonul drept (lisse) la un număr mai mare de piese, în timp ce talonul fațetat se întîlnește la un număr mai redus de piese. Concooidul percuției este marcat la majoritatea pieselor. Pe suprafața ventrală bulbul de percuție poartă urma unei așchii subțiri, tip solz, desprinsă ca urmare a folosirii unui percutor dur (fig. 1/5; fig. 2/6). O altă categorie de așchii sînt cu talonul fațetat, purtînd de asemenea, un concooid marcat și bulbul de percuție cu desprinderea unei așchii solzoase la detașarea de nucleu (fig. 1/3).

Așchiile de tip pseudo-Levallois sînt, numeric, mai puține, și prezintă aceleași caracteristici la talon ca și cele non Levallois.

⁵ *Idem*, p. 23.

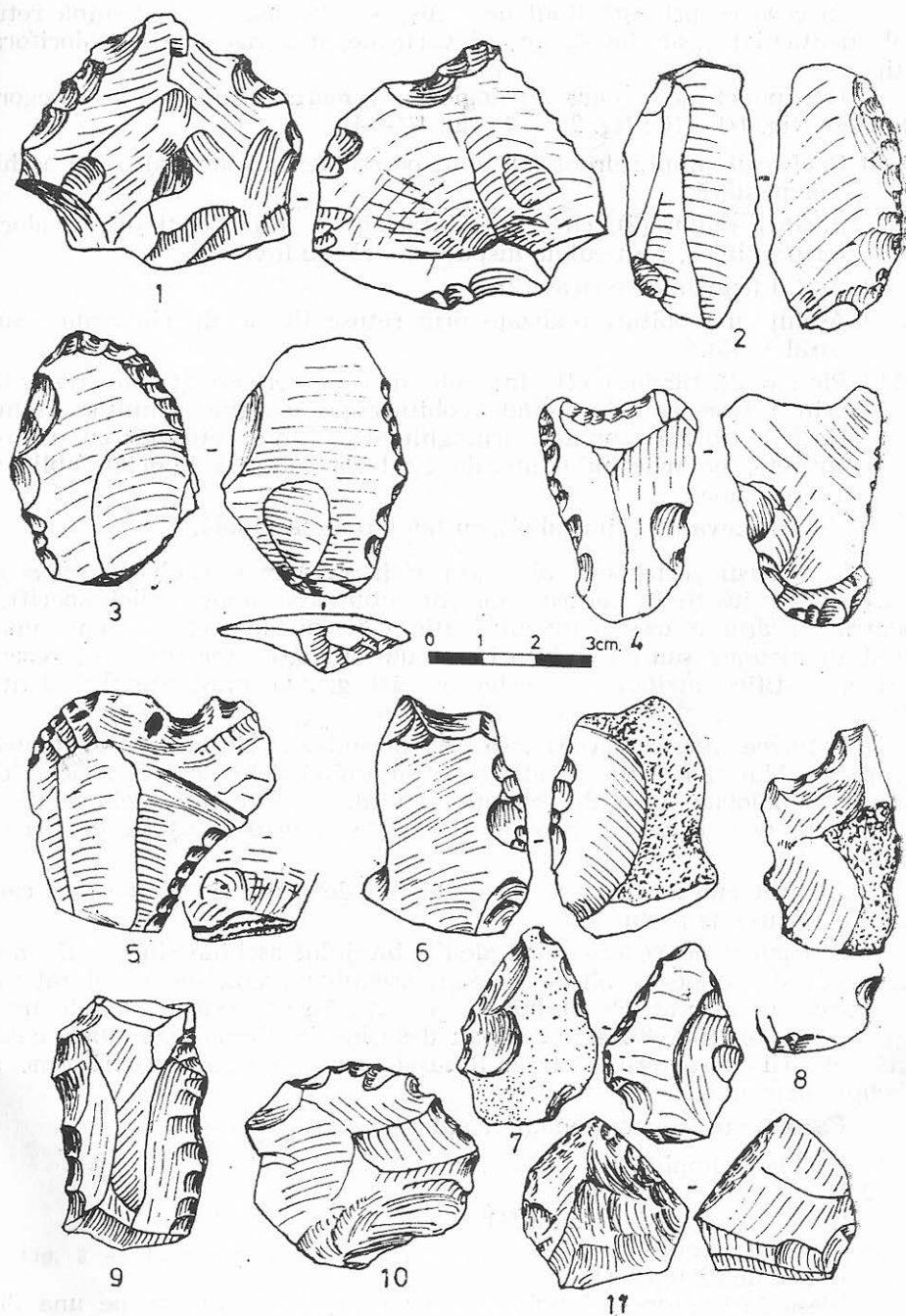

Fig. 1 — Com. Lumina: piese litice musteriene, de la „Peninsula II”.

În ceea ce privește tipul de retușe se observă că predomină retușele denticulate „surélévé“, uneori verticale, mai rar de tip scalariform atipice.

Din punct de vedere tipologic se remarcă următoarele categorii de piese (fig. 1/1—10 ; fig. 2/1—6 ; fig. 4/1—4) :

- 9 Racloarul simplu drept (2), unul pe așchie lamelară, altul pe așchie fragmentară.
- 17 Racloar dublu (2), cu retușe bifaciale de diferite tipuri : scalariforme, oblice, denticulate dispuse direct sau invers.
- 40 Așchii trunchiate concav (2)
- 42 Așchii cu scobituri realizate prin retușe fie de tip clactonian, sau paralele (3).
- 113 Piese denticulate (4) sînt cele mai numeroase și sînt realizate prin retușe adînci, creînd scobituri pe marginea multor așchii. Hachoir, piesă aproape triunghiulară, fiind retușată cu retușe abrupte, pe marginile laterale cu baza retușată bifacial, oblic și à face plane.

Nucleu Levallois bifacial (1), cu fațetarea marginală.

Caracterul perieghetic al descoperirii, precum și numărul redus al pieselor nu justifică, pentru moment, obținerea unor indici specifici, pentru încadrarea acestui inventar litic. Cu toate acestea, prezența unor piese denticulate sau cu scobituri, precum și lipsa altor tipuri reprezentative, justifică atribuirea acestei așezări grupei musterianului denticulat.

Locuirea „Peninsula III“, se află la sud-vest de cariera de piatră, pe pantă. Materialul litic se află pe o suprafață de 2 500 m². Alături de numeroși bolovani și așchii clivate natural, au fost găsite câteva piese amenajate prin retușare, precum și nuclee amorfe și așchii de decor-ticare.

Au fost culese 32 piese rezultate din debitajul de atelier din care nouă cu retușe de prelucrare.

Din punct de vedere al tehnicii debitajului așchiile sînt de tip non Levallois și pseudo-Levallois. Talonul așchiilor drept, diedru și fațetat, iar concoidul marcat. Pe bulbul de percuție se observă negativele unor așchii solzoase (fig. 3/1,4) care s-au desprins în timpul percuției, datorită folosirii percutorului tare. Retușele sînt de tipul scalariforme și abrupte mărunte.

Ca piese tipice menționăm următoarele : (fig. 3/1—9).

- 10 Racloare simple (2)
- 30 Racloar transversal (1)
- Cuțit trunchiat denticulat (1)
- 42 Așchii cu scobitură (3)
- 43 Așchii denticulate (1)

Piesă în secțiune triunghiulară cu retușe scalariforme pe una din muchii.

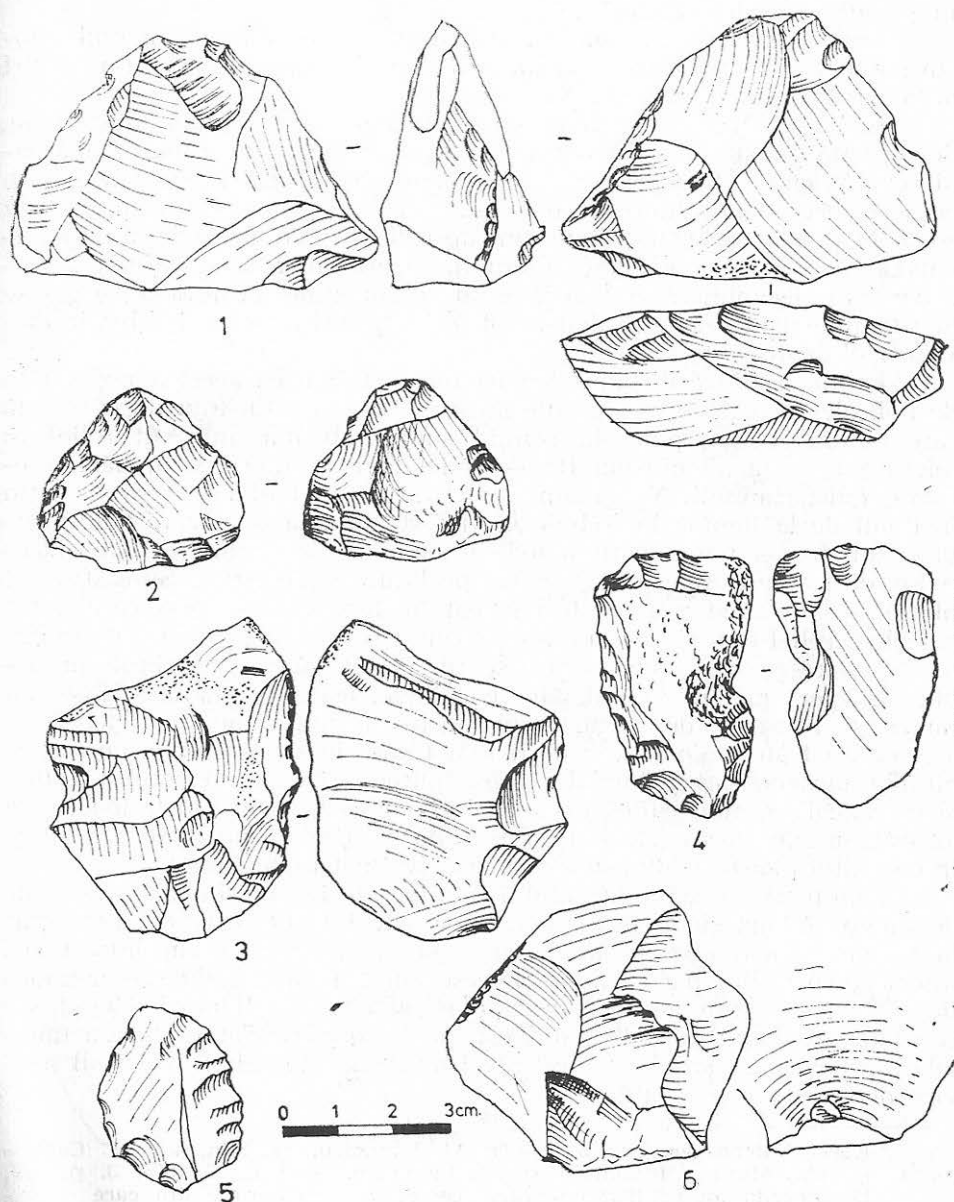

Fig. 2 — Com. Lumina : piese litice musteriene de la „Peninsula II”.

După specificul utilajului litic și această locuire poate fi integrată în grupul așezărilor musteriene cu piese denticulate.

Pînă în prezent în zona lacului Siutghiol se cunosc mai multe locuiri musteriene, și anume: la Mamaia Sat (la nord de lac), trei locuiri la Peninsula și una la Ovidiu-Nazarcea⁶.

În sfîrșit, mai putem consemna prezența altei locuiri musteriene, descoperită la sud de Năvodari, pe traseul vechiului canal Dunărea-Marea Neagră⁷. Prin urmare, se cunosc șase locuiri musteriene în această parte a litoralului Mării Negre. Cercetările anterioare din această zonă au pus în evidență locuiri musteriene aparținînd faciesului denticulat, unele dintre ele avînd o situație stratigrafică ce a permis o cercetare interdisciplinară, care a precizat că „unelele musteriene se găsesc *in situ* numai în cel de-al doilea sol fosil”⁸, atribuit etapei interglaciare Würm₁-Würm₂.

Faptul că dovezile unor locuiri foarte vechi, ca acestea prezentate de noi, aici, se află într-o poziție stratigrafică cu totul alta decît cele la care ne-am referit, pune în primul rînd problema unui alt relief în microzona de la „Peninsula II” — relief care a suferit schimbări ulterioare musterianului. Ne gîndim la faptul că platoul cu versanți puțin înclinați de la Peninsula trebuie să fi fost altădată o suprafață accidentată, sub forma unor spații netede intercalate de creste recifale calcaroase, dintre care mai apar și astăzi pe latura sud-vestică. Spre sfîrșitul pleistocenului acest relief a fost înecat în depozitul de loess care a dat netezime reliefului, și pe care s-a dezvoltat solul holocen. Unele dintre aceste suprafețe ale rocii calcaroase fiind mai înalte au primit, probabil, un aport mai mic de depunere eoliană, astfel încît, dacă acolo au rămas și resturile de locuire umană (în primul rînd material litic) acestea au fost refolosite, cu mult mai tîrziu, în epipaleolitic, de comunitățile tardoasiene. Numai așa ne putem explica, în stadiul actual al cercetării, că măturările de viață ale unor comunități musteriene, care au trăit în apropierea falezii lacului Siutghiol (Peninsula I), se află acum în depozitul pleistocenului superior, la cîțiva metri adîncime⁹.

Faptul că în zona litoralului s-a manifestat un intens proces de depunere eoliană și de formare a unor soluri fosile, este evident. Dar, la fel de evident este și faptul că acest proces a cunoscut întreruperi sau perturbări din partea altor procese cum ar fi deflația sau denudația — procese care au fost sesizate în analizele palinologice cînd s-a constatat că numai al doilea sol fosil de la Mamaia Sat păstrează unelele musteriene *in situ*¹⁰, primul nivel musterian în primul sol fosil neavînd depunerea conservată.

⁶ Karel Valoch, *op. cit.*, p. 11—23 Al. Păunescu, Fl. Mogoșan, M. Cărciumaru, *op. cit.*, Marin Cărciumaru și Al. Păunescu, SCIVA, 27 1976, 3, p. 527.

⁷ Descoperită tot în 1982 cu ocazia cercetării unei cariere din care se excavă lut. Au fost descoperite mai multe așchii, cîteva cu rețușe și cu caracter denticulat, care se aflau la partea superioară a solului fosil la adîncimea de aproximativ 6 m.

⁸ Marin Cărciumaru și Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 432—443.

⁹ Al. Păunescu, Florea Mogoșan și Marin Cărciumaru, *op. cit.*, p. 23.

¹⁰ Marin Cărciumaru și Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 342—343.

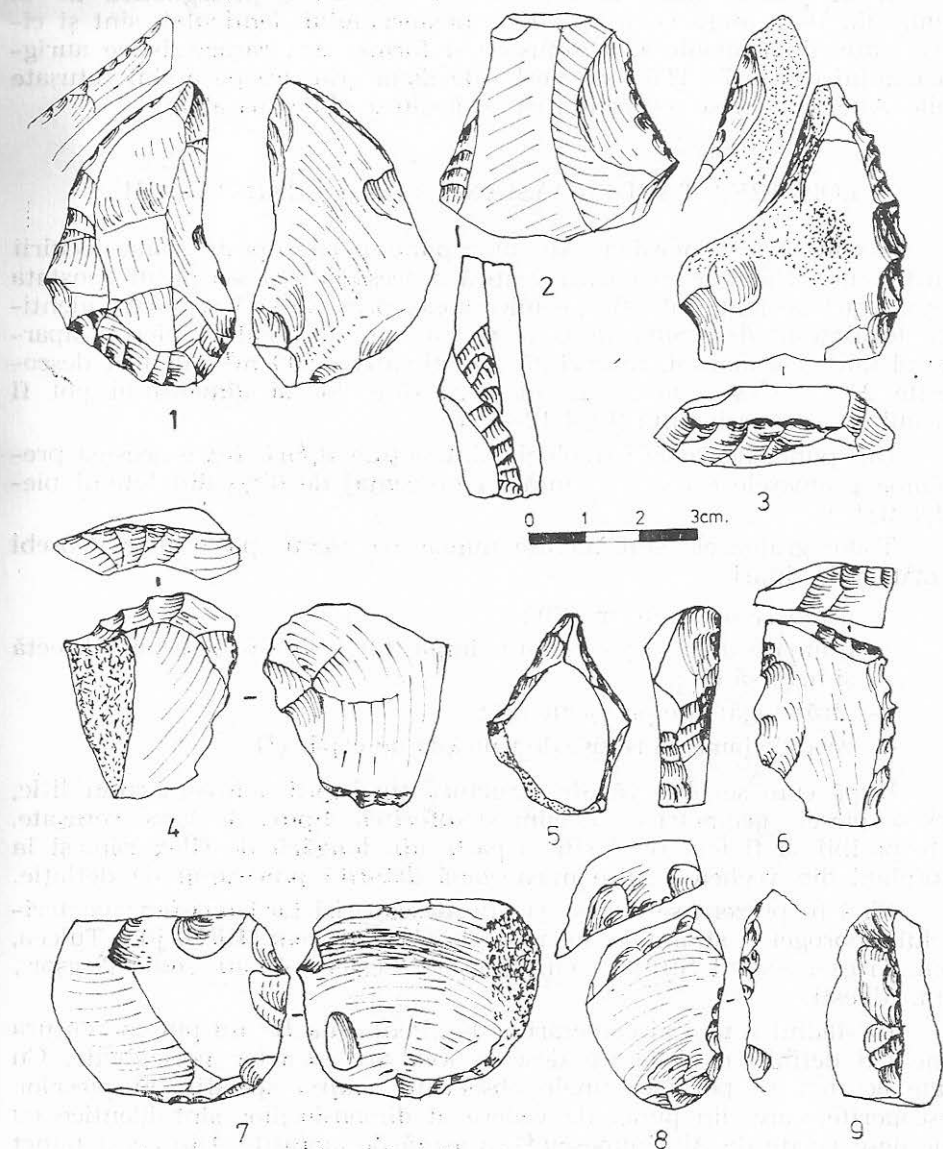

Fig. 3 — Com. Lumina: piese litice musteriene de la „Peninsula III”.

LOCUIREA AURIGNACIANĂ DE LA PENINSULA II

Între piesele litice descoperite în cercetarea perieghetică de la Peninsula II în afara celor specifice musterianului denticulat, sînt și câteva, care, după meniera de retușare și formă, sînt caracteristice aurignacianului (fig. 4/7—11). Este vorba de două gratoare pe așchii retușate oblic. Alte două piese reprezintă lame cu retușe oblice paralele.

LOCUIREA TARDENOASIANĂ DE LA PENINSULA II

Locuirea tardenoasiană se suprapune parțial peste zona locuirii musteriene, și anume în partea vestică a acesteia. Nu s-a putut constata concentrări de material litic pe microzone, prin care să se poată identifica locuințe-atelier. Suprafața, de pe care au fost culese piesele aparținînd tardenoasianului, reprezintă aproximativ 1 500 m². Au fost descoperite 20 de piese, care, prin maniera retușelor și dimensiuni pot fi atribuite tardenoasianului (fig. 4/12—19).

Din punct de vedere tipologic sînt puține tipuri. Între acestea predomină gratoarele care reprezintă un procentaj de 60% din totalul pieselor tipice.

Toate gratoarele sînt lucrate numai pe așchii, putîndu-se deosebi următoarele tipuri :

- gratoare unghieforme (3) ;
- gratoare diverse pe așchii : simple (3), duble în retușare directă și inversă (2) ;
- străpungătoare pe așchie (2) ;
- corp de lamă cu retușe de uzură la un capăt (1).

După cum se observă din structura tipologică a inventarului litic, lipsesc piesele geometrice, precum și diferitele tipuri de lame retușate. Este posibil să fi fost refolosită o parte din bulgării de silex rămași la suprafață din vechea locuire musteriană datorită procesului de deflație.

Pînă în prezent se cunosc și alte descoperiri tardenoasiene pe teritoriul Dobrogei ¹¹, și anume, în nord : la Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea, com. Tîrșor ; satul Straja, com. Tîrșor ; Peștera Adam, com. Tîrșor ; com. Albești.

În stadiul actual al cercetărilor la „Peninsula II“ nu putem contura concluzii definitive, deoarece descoperirea are caracter perieghetic. Cu toate acestea, se pot face unele observații asupra specificului pieselor descoperite, care din punct de vedere al dimensiunilor sînt identice cu cele descoperite de Al. Păunescu ¹² în așezările amintite. Din acest punct de vedere, atragem atenția că materialele tardenoasiene din toate descoperirile de pînă acum din Dobrogea se deosebesc de cele din locuirile

¹¹ Al. Păunescu, SCIVA, 30, 1979, 4, p. 507—526.

¹² *Idem*, fig. 1 și fig. 3.

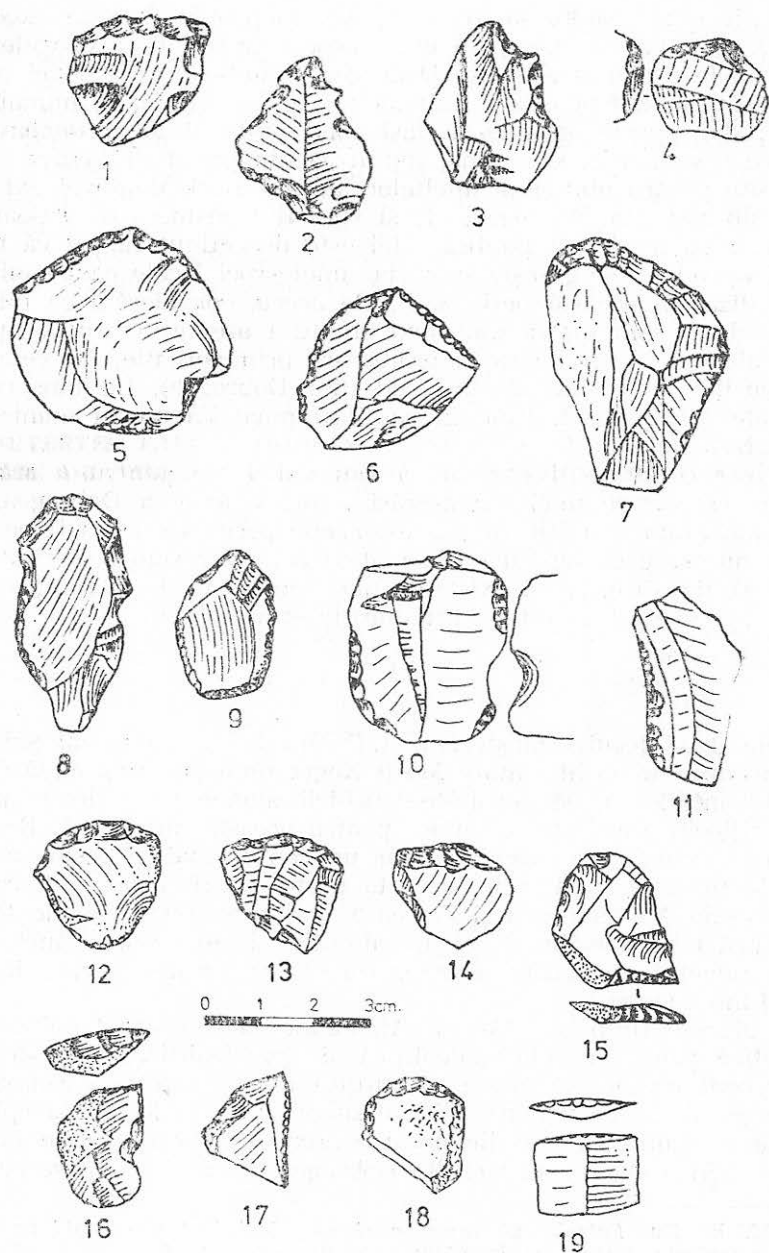

Fig. 4 — Com Lumina, piese litice musteriene: 1—6; piese litice aurignaciene: 7—11; piese litice tardenoisiene: 12—19.

tardenoasiene din sudul Moldovei, unde microlitizarea este excesivă¹³. Dacă avem în vedere acest din urmă aspect ar trebui să considerăm că între grupele tardenoasiene din Dobrogea și sud-estul Moldovei n-a fost nici o legătură. Există însă un alt factor care confirmă nu numai aceste legături, dar apartenența la același fond cultural al tardenoasianului vest-nord-vest pontic, și anume, faptul că din punct de vedere al rocilor folosite pentru obținerea uneltelor, în sud-estul Moldovei există atât silexul alb-mat din Dobrogea, cât și silexul translucid de culoare gălbuie din zona nord-vest pontică. Mai este de reținut faptul că în sud-estul Moldovei nu se găsește silex, iar unele roci locale ca jaspul a fost puțin utilizat în această perioadă¹⁴. De aceea, considerăm că microlitizarea uneltelor din piatră din zona amintită are drept cauză lipsa rocilor locale care se pretează la prelucrare prin percucie, iar cele aduse de grupurile umane fie dinspre sud (din Dobrogea), fie dinspre nord și mai ales dinspre est, fiind în cantități mici, impuneau maniera microlitizării.

Aceste considerații credem că sînt suficiente pentru a arăta importanța descoperirii unei noi așezări tardenoasiene în Dobrogea. Desigur, că adevărata semnificație a acestei descoperiri va putea fi pe deplin relevată numai prin săpături sistematice care vor putea oferi atât observații stratigrafice, cât și existența unor complexe de locuire, locuințe, vetre etc., ca și efectuarea unor cercetări interdisciplinare.

*
* *

Cele două locuiri musteriene („Peninsula II“ și „Peninsula III“) situate în apropierea litoralului Mării Negre ne arată, împreună cu descoperirile anterioare, că densitatea locuirii umane în perioada paleoliticului mijlociu era destul de mare pentru această microzonă. Recentele descoperiri adaugă prin specificul lor un contur mai pregnant musterianului de tip denticulat¹⁵ din această parte a țării noastre. Cercetările întreprinse de Al. Păunescu și Florea Mogoșan au pus în evidență acest faciès musterian specific zonei în discuție și este acum, încă odată, infirmat punctul de vedere al unor cercetători străini¹⁶, care îl consideră ca fiind taiacian.

În ultimul timp cercetătorul Al. Păunescu a efectuat noi cercetări perieghetice pentru epocile paleolitică și epipaleolitică. Dintr-o comunicare recent prezentată aflăm că cultura musteriană este reprezentată în Dobrogea de 27 locuiri, paleoliticul superior de 21 locuiri și epipaleoliticul de 8 locuiri. Cercetările noastre prezentate aici sporesc numărul locuirilor primei epoci a pietrei din Dobrogea, al cărei bilanț se prezintă,

¹³ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, Biblioteca de arheologie, seria complementaria, 2, București, 1974, p. 68 și pl. 63—68.

¹⁴ M. Brudiu, SCIV, 30, 1971, 3, p. 366.

¹⁵ Al. Păunescu, SCIVA 31/1980, 4, 535.

¹⁶ Karel Valoch, *op. cit.*, p. 11—28; Miklos Gaböri, *Les civilisations du paléolithique moyen entre Alpes et l'Oural*, Academiai Kiado Budapest, 1976, fig. 21.

în prezent, astfel : 29 locuiri musteriene, 22 locuiri din paleoliticul superior (aurignacian 20 și 2 gravetiene) și 9 locuiri din mezolitic (tardenoasian) ¹⁷.

Desigur că efectuarea unor cercetări sistematice este singura cale pentru a confirma încă odată prin observații stratigrafice și cercetare interdisciplinară existența faciesului denticulat al musterianului de la „Peninsula II”, cât și îmbogățirea patrimoniului arheologic paleolitic și epipaleolitic al Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța cu alte piese litice, aparținând vechilor comunități umane, care au populat Dobrogea cu mii și zeci de mii de ani în urmă.

DÉCOUVERTES PALÉOLITHIQUES ET ÉPIPALÉOLITHIQUES SUR LE TERRITOIRE DU VILLAGE DE LUMINA, DÉPARTEMENT DE CONSTANTZA

M. BRUDIU

Résumé

L'auteur présente le resultat des recherches de terrain sur le territoire du village Lumina, département de Constantza, effectuées dans l'année 1982. Les vestiges archéologiques appartiennent au paléolithique moyen-musterien denticulé ou paléolithique supérieur-aurignacien et au épipaleolithique-tardenoisien. On explique les conditions écologiques qui justifie une habitation intense dans cette période : la source de matière première — le silex, qui peut être trouvé dans les dépôts jurassiques. Ont été découverts encore deux habitations mustériens : Peninsula II et Peninsula III. L'habitation tardenoisienne est superposé sur l'habitation Peninsula II.

¹⁷ Al. Păunescu, *O așezare gravetiană în Dobrogea centrală*, comunicare la sesiunea Pontica, Constanța 21 nov. 1983.